

Mõningaid Daodejing'i tõlgendamise probleeme*

Lev Nikolajevitš Menšikov

Tõlkinud Märt Läänemets

On olemas palju erinevaid *Daodejing*'i tõlkeid Euroopa keeltesse ning nende seas ei leidu kahte täpselt ühesugust. Erinevused ei ilmne üksnes tõlke vormi, vaid ka tähenduse ja ideede tõlgendamise osas. Tõlgetes peegelduvad algteksti raskestimõistetavused nii mõtte kui ka grammatika tasandil.

Tänapäeval on teada *Daodejing*'i ehk *Laozi* hiinakeelse algteksti kolm peamist versiooni. Esimene on Wang Bi (226–249) põhjalike kommentaaridega tekst, mida uurijad enamasti kasutavad. Teine on Hebei provintsi Yixiani maakonnas asuva Longxini templi 708. aastal kivisse raiutud tekst. Kolmas on Hunani provintsis Mawanduist avastatud siidile kirjutatud käsikiri, mis pärineb kolmandast sajandist e.m.a.

Kahe esimese versiooni vahel on mõningaid lahknevusi, kuid enamjaolt ei ole need olulised ega muuda teksti peamist tähendust. Kuid hiljuti avastatud siidkäsikirjal tuleb ette selliseid uusi erinevusi, mis on olulised *Laozi* teksti kompositsiooni ja mõnikord ka tõlgendamise seisukohalt.

Daodejing koosneb kahest osast. Esimene kannab pealkirja *Daojing* ehk “Kulgemise raamat” ja teine *Dejing* ehk “Väe raamat”. Traditsioonilises tekstis on rõhuasetus pandud *dao* ehk kulu mõistele kui kõikide as-

*Tõlke aluseks on 1994. aasta 19.–22. mail Tartus ja Antslas toimunud rahvusvahelisel konverentsil The Art of Interpretation of Classical Oriental Texts peetud ettekande ingliskeelne tekst. Kõik joonealused märkused tõlkijalt.

jade (*wanwu*, 'musttuhanded'), sealhulgas inimene kõigi oma toimingutega, loomulikule alusele. *Daojing* ongi vastavalt üles ehitatud peatükki-*de* (*zhang*) kolmikutele. Igas kolmikus esitab esimene peatükk kulu mingi aspekti seletuse. Teine peatükk räägib õndsast (*shengren*), inimesest, kes tunneb kulgu ja kellel on seetõttu loomulik õigus tavalisi inimesi juhtida. Kolmas peatükk kõneleb rahvast õndsas juhtimise all. Iga järgmine kolmik esitab teemad samas järjekorras: kõigepealt räägitakse jälle kulu mingist aspektist, siis õndsast ja siis rahvast.

Kuna väge (*de*) peetakse kulu suhtes teiseseks, on *Dejing* traditsiooniliselt paigutatud *Daojing*'i järele ja ta moodustab seega kogu raamatu teise osa. Teises osas algab kolmikute ülesehitus õndsas ja tema toimingute kirjeldamisest, hõlmates ka mingit kulu omadust kirjeldatud toimingu põhjusena. Selle tulemusel ongi kogu *Daodejing* üldiselt üles ehitatud nõnda, et iga osa algab kulust kui esmaalusel, jätkab siis õndsas kui vahendajaga ning jõuab välja rahva ja musttuhandeni. Seejärel jõuab selline liikumine tagasi oma alguse juurde. Kogu loogiline ülesehitus on korrastatud nii, et saaks täis ring, mida väljendab lause esimesest peatükist:

xuan zhi you xuan

'tumedast tagasi tumedasse' (*xuan* 'tume' on üks kulu epiteete).¹

Mawandui siidkäsikirjalt leiame põhimõtteliselt sama teksti ühe väga olulise erinevusega: *Dejing* on siin paigutatud *Daojing*'ist ettepoole, esimesele kohale, jättes *Daojing*'i teisele kohale. Nõnda on kogu teksti tähtsaima teemana esitatud õnnis, kes sooritab oma toiminguid vastavalt kulule. Ning alles peale seda hakatakse tekstis selgitama kulu enda omadusi. Rõhuasetused on seega muutunud. Nõnda võime me siidkäsikirjal leiduvat *Laozi* teksti tõlgendada kui konfutsianistliku traditsiooni teksti, kus õnnis on kõige olulisem kuju ja teema.

Tegelikult on väga raske öelda, kas sel ajal, mil pandi kirja siidkäsikiri, oli üldse olemas mingit vastuolu konfutsianistliku ja taoistliku traditsiooni vahel. Paljudes iidsetes tekstides (näiteks Sima Qiani "Ajaloost ülestähendustes" ja *Zhuangzi* raamatus) räägitakse sellest, kuidas Konfutsius kohtus Laoziga. Ja igal pool kirjutatakse ikka ja jälle ühte ja sedasama: Konfutsius küsis Laozilt kommete (*li*) kohta, mis on inimühiskonna elu aluseks.

¹Linnart Mälli eestikeelses tõlkes kõlab vastav tsitaat nõnda: "ürgsest veel ürgsem..." (Lao-zi. *Daodejing*. Hiina keelest tõlkinud Linnart Mäll. — Loomingu Raamatukogu, nr 27, 1979, lk 13.)

Laozi esineb Konfutsiuse õpetajana, ja mitte kusagil, ei konfutsianismi ega taoismi tekstides, ei väideta vastupidist.

Konfutsianismi varaseimate tõlgendajate kohta, nagu Dong Zhongshu (190 või 179 –120 või 104 e.m.a) või Sima Qian (u 145 – u 90 e.m.a), on tavaliselt öeldud, et nad olid konfutsianistid mõningase kalduvusega taoismi poole. Kuid “Ajaloo ületähendustest” leiame huvitava lause: “Varem elasid *dao* õpetus ja konfutsianistide õpetus omavahel täielikus rahu; alles hiljaaegu pöörasid nad kahjuks tülli.” Minu oletus on selline, et siidkäsikirja *Daodejing* on tekst, mis oli ringluses sel ajal, kui need kaks õpetust olid veel rahujalal. Sellepärast mäletasid Konfutsiuse koolkonna õpetlased sel ajal veel, et nende õpetaja oli olnud Laozi õpilane ning kasutas *Daodejing*'i kui üht põhilist teksti, muutes seal ainult mõningaid rõhuasetusi.

Siidkäsikirjas kasutatakse punktuatsiooni ja see võib olla kõige varasem tekst üldse, kus seda tehakse. Tänu sellele on *Laozi* teksti võimalik lugeda ja mõista õigemini. Näiteks on teises peatükis kirjutatud nõnda:

Gu you, wu xiang sheng. Nan, yi xiang cheng. Chang, duan xiang xing. Gao, xia xiang qing. Yin, sheng xiang he. Qian, hou xiang sui.

Teistes versioonides punktuatsioon sõnade *you* ja *wu*, *nan* ja *yi*, *chang* ja *duan*, *gao* ja *xia*, *yin* ja *sheng* ning *qian* ja *hou* vahel puudub ja igas lauses korduv sõna *xiang* on tõlgitud vastastikust tegevust tähistava partiklina; nõnda on selle lõigu traditsiooniline tõlge selline:

“sest: olev ja olematu sünnitavad teineteist; raske ja kerge loovad teineteist; pikk ja lühike kujundavad teineteist; kõrge ja madal hoiavad teineteist; täishäälikud ja kaashäälikud kooskõlastavad teineteist; minevik ja tulevik järgnevad teineteisele.”²

Sellisel tõlgendusel on mitmeid loogilisi vasturääkivusi. Kuidas näiteks minevik ja tulevik saavad teineteisele järgneda? Või kuidas saaksid kõrge ja madal teineteist hoida? Vaevalt see muistses tekstiski teistmoodi oli. Igal juhul on nende lausete puhul tegemist paralleelismiga ja neid tuleb tõlgendada ühe ja sama skeemi järgi. Kui mõnes lauses on vastastikune suhe kahtlane, ei saa see esineda ka teistes.

²Linnart Mälli eestikeelses tõlkes: “sest / olev ja olematu sünnitavad teineteist / raske ja kerge täiendavad teineteist / pikk ja lühike võrdlevad teineteist / kõrge ja madal mõõdavad teineteist / kõla ja heli häälestavad teineteist / ees ja taga vahetavad teineteist.” (Samas, lk 13–14.)

Punktuatsioon siidkäsikirja tekstis võimaldab selle lõigu teistsugust interpretatsiooni. Sõna *xiang* ei väljendanud vanahiina keeles ainult vastastikust suhet, vaid esines ka prepositsionaalse asesõnana verbi ees sihitise tähenduses — “seda”. Iga lause esimene kirjamärk, mis on ülejäänud lausest eraldatud punktiga, on sihitise rollis, mis tavaliselt pannakse verbi järele, kuid siin on pandud lause algusesse nagu alus, asesõna *xiang* aga tema asemele lauses enne predikaati, nagu kõik selle klassi asesõnad (näiteks *suo*, *si* jt). Tavaline sõnade järjekord sellises lauses oleks: *hou sui qian* ‘tagumine järgneb esimesele’. Kui *qian* (‘ees, esimene’) panna lause algusesse kui loogiline alus, siis peaks lause välja nägema selline: *qian hou sui zhi* ‘esimene — tagumine tuleb selle järel’, või nagu ongi Laozi siidkäsikirja tekstis: *qian hou xiang sui* ‘esimene — tagumine sellele järgneb’.

Kogu lõiku peaks sel juhul tõlkima nõnda:

sest: “olev — olematu seda sünnitab; raske — kerge seda loob; pikk — lühike seda kujundab; kõrge — madal seda hoiab; täishäälik — kaashäälik seda kooskõlastab; minevik — tulevik sellele järgneb.”

Sellise tõlgenduse puhul kaob igasugune loogikavastatus ja tekst muutub täiesti arusaadavaks.

See on ainult üks näide uuest tõlgendusest, mis on seotud siidkäsikirja tekstiga. Ma püüdsin näidata siin võimalust, kuidas siidkäsikirja ja selle punktuatsiooni uurimine võib anda meile võimaluse lugeda ja saada paremini aru mõnest *Daodejing*’i “hämarast” kohast.